

Motion till riksdagen 2011/12:So335

av Åsa Romson m.fl. (MP)

Rättsliga villkor för fastställelse av könstillhörighet samt vård och stöd

Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen beslutar om ändring av 1 § andra stycket, 3 och 4 §§ i lagen (1972:119) om fastställande av könstillhörighet i vissa fall i enlighet med nedanstående:

Nuvarande lydelse

Fastställelse enligt första stycket meddelas endast om sökanden fyllt arton år *och undergått sterilisering eller av annan orsak saknar fortplantningsförmåga.* (1991:514).

Föreslagen lydelse

1 § andra stycket

Fastställelse enligt första stycket meddelas endast om sökanden fyllt arton år.

Lag

3 §

Fastställelse enligt 1 eller 2 § får meddelas endast för *ogift* svensk medborgare.

Fastställelse enligt 1 eller 2 § får meddelas endast för svensk medborgare *eller för utländsk medborgare som sedan minst ett år är bosatt i Sverige.*

4 §

Har någon erhållit fastställelse enligt 1 eller 2 § får, efter särskilt tillstånd, könskörtlarna avlägsnas. Detsamma gäller om någon ansökt om fastställelse enligt 1 § och förutsättningar för fastställelse föreligger utom *i vad avser krav på sterilisering.* Tillstånd får endast om det finns synnerliga skäl meddelas innan sökanden fyllt tjugotre år.

Har någon erhållit fastställelse enligt 1 eller 2 § får, efter särskilt tillstånd, könskörtlarna avlägsnas. Detsamma gäller om någon ansökt om fastställelse enligt 1 § och förutsättningar för fastställelse föreligger. Tillstånd får endast om det finns synnerliga skäl meddelas innan sökanden fyllt tjugotre år.

2. Riksdagen beslutar om lag om ändring i 3 § steriliseringslagen (1975:580) i enlighet med nedanstående:

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

Fel! Okänt namn på

Ansöker den som fyllt *aderton* men *icke* tjugofem år och som är svensk medborgare eller bosatt här i riket om sterilisering, får socialstyrelsen lämna tillstånd därtill

1. om det föreligger beaktansvärd risk för att arvsanlag som kan medföra allvarlig psykisk störning, svårartad kroppslig sjukdom eller svårt lyte av annat slag överförs till avkomling (genetisk indikation),

2. i fråga om kvinna, om havandeskap till följd av sjukdom, kroppsfel eller svaghet skulle medföra allvarlig fara för kvinnans liv eller hälsa (medicinsk indikation), eller

3. i samband med ansökan om fastställelse enligt 1 § lagen (1972:119) om fastställande av könstillhörighet i vissa *fall, om förutsättningar i övrigt föreligger för sådan fastställelse. Lag (1991:1960).*

3. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att möjligheten att spara könsceller inte ska inskränkas för personer som ska genomgå fastställelse av könstillhörighet.

4. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att utreda huruvida personer under 18 år ska kunna få sin juridiska könstillhörighet ändrad från 16 års ålder.

Ansöker den som fyllt arton men inte tjugofem år och som är svensk medborgare eller bosatt här i riket om sterilisering, får socialstyrelsen lämna tillstånd därtill

1. om det föreligger beaktansvärd risk för att arvsanlag som kan medföra allvarlig psykisk störning, svårartad kroppslig sjukdom eller svårt lyte av annat slag överförs till avkomling (genetisk indikation),

2. i fråga om kvinna, om havandeskap till följd av sjukdom, kroppsfel eller svaghet skulle medföra allvarlig fara för kvinnans liv eller hälsa (medicinsk indikation), eller

3. i samband med ansökan om fastställelse enligt 1 § lagen (1972:119) om fastställande av könstillhörighet i vissa fall.

Bakgrund

Sverige har en lång och tragisk historia av att tvinga medborgare till sterilisering. Mellan 1935 och 1975 tvingades 62 888 personer steriliseras mer eller mindre mot sin vilja. Ett vanligt skäl var att personerna ansågs labila och olämpliga för att skaffa barn. Över 90 procent var kvinnor.

Trots att vi lagt denna mörka tid bakom oss, så finns det fortfarande en grupp som är utsatt för denna kränkande behandling. Varje år steriliseras ett flertal personer som förutsättning för att få genomgå juridiskt könsbyte. Personen som fötts i fel kropp kan bara beviljas korrigerande av kroppen så att den överensstämmer med den upplevda könsidentiteten om den dessförinnan går med på sterilisering.

Europarådets kommissionär för mänskliga rättigheter, Thomas Hammarberg, kritiserade nyligen i en rapport ett antal länder för den här typen av

regler, däribland Sverige¹. I 29 av Europarådets medlemsländer finns krav på sterilisering av transsexuella för att få sitt upplevda kön juridiskt erkänt. I 15 länder krävs dessutom att personen ska vara ensamstående, vilket för många innebär statligt påtvingad skilsmässa. Sverige är bland de länder där dessa två krav lever kvar.

Miljöpartiet har länge krävt att tvångssteriliseringen ska upphöra. Männskor ska inte tvingas till onödiga ingrepp, för att även juridiskt få bli den person de själva tycker att de är och som de efter mycket noggranna utredningar inom vården också bekräftats vara. För oss handlar detta om att stå upp för allas lika rätt till en god hälso- och sjukvård utan diskriminering, utan kränkningar och utan onödiga operationer. Sterilisering ska inte ske som tvång eller rättslig förutsättning för att få beslut av myndigheter, utan endast när den enskilde så själv önskar eller när det är medicinskt motiverat.

Avskaffa steriliseringskravet

Den som ansöker om fastställelse av könstillhörighet enligt nuvarande lag ska vara steril eller på annat sätt sakna fortplantningsförmåga. All hälso- och sjukvård är som huvudregel frivillig. Tvångsvård kan endast ges undantagsvis och fordrar stöd i lag. Könstillhörighetslagen trädde i kraft 1972, under en era då det fortfarande pågick tvångssteriliseringar, och kravet i lagen måste ses ur detta perspektiv. Socialstyrelsen har nu i utredningen om rättsliga villkor för fastställelse av könstillhörighet samt vård och stöd (härefter Utredningen) visat att det finns vissa medicinska risker både med att genomföra en sterilisering och med att genomgå behandling med könskonträra hormoner (könsormoner som tillhör det motsatta biologiska könet) utan att vara steriliserad. Socialstyrelsen finner dock att principen om att hälso- och sjukvård ska vara frivillig väger tyngst. Därför anser Socialstyrelsen att kravet på sterilisering för att genomgå fastställelse av könstillhörighet bör tas bort. En överväldigande majoritet av remissinstanserna instämmer i slutsatsen. Utredningen överlämnades till regeringen i juni 2010, men därefter har ingen vidare behandling av ärendet skett.

För Miljöpartiet de gröna är det en grundläggande princip att varje människa har en absolut rätt att bestämma över sin kropp. Detta gäller såväl att påbörja som att avsluta behandlingar inom hälso- och sjukvården. Vården ska så långt som det är möjligt utformas och genomföras i samråd med patienten. Det framgår av hälso- och sjukvårdslagstiftningen, som också betonar respekten för patientens självbestämmande och integritet. En person som är beslutskapabel, välinformerad och införstådd med konsekvenserna av olika behandlingsalternativ borde också kunna välja ett alternativ som inte ter sig vara det bästa ur en medicinsk synvinkel och härvidlag torde läkaren ha att respektera patientens önskan. En sådan situation kan vara att vid transsexualism eller

¹ http://www.coe.int/t/Commissioner/Source/LGBT/LGBTStudy2011_en.pdf.

Fel! Okänt namn på

övrig specificerad eller ospecificerad könsidentitetsstörning förskriva könskonträra hormoner trots att personen inte har genomgått en sterilisering eller borttagande av könskörtlar. En del personer kommer frivilligt att välja att sterilisera sig och/eller ta bort sina könskörtlar. Detta för att det representerar könskaraktäristiska drag som man inte önskar. De personer som inte vill sterilisera sig eller ta bort könskörtlarna ska nogsamt informeras om de eventuella risker som en könskonträr hormonbehandling innebär.

Avskaffa kravet på att vara ogift

Lagen (1972:119) om fastställande av könstillhörighet trädde i kraft den 1 juli 1972. Vid denna tidpunkt fanns endast äktenskap mellan olikkönade par som ett civilrättsligt institut inom familjerättens område. Enligt 3 § lagen om fastställande av könstillhörighet i vissa fall får fastställelse endast meddelas för en ogift svensk medborgare. Detta krav enligt den nuvarande lagen var en logisk följd eftersom det 1972 inte var möjligt för personer av samma kön att ingå äktenskap. Efter lagens tillkomst har det emellertid skett betydelsefulla förändringar såsom exempelvis införandet av registrerat partnerskap (lagen [1994:1117] om registrerat partnerskap) mellan två personer av samma kön. Lagen gav i princip samma rättigheter och skyldigheter som två personer som ingått ett äktenskap. Denna upphävdes sedermera 2009 när det blev möjligt för samkönade par att ingå äktenskap enligt äktenskapsbalken. Den upphävda lagen tillämpas fortfarande i fråga om ett enligt den lagen registrerat partnerskap. Nu nästan 40 år senare efter lagens tillkomst ter sig detta krav otidsenligt, särskilt eftersom det sedan 2009 är möjligt att ingå könsneutrala äktenskap i Sverige. Sett mot denna bakgrund framstår det som diskriminerande att en transsexuell person är tvungen att skilja sig för att uppfylla kriteriet om att vara ogift i lagens mening. I dagsläget tvingas personer att upplösa såväl registrerade partnerskap som äktenskap för att kunna beviljas en ändring av sin könstillhörighet. Att upplösa ett partnerskap eller äktenskap kan, utöver de personliga aspekterna, få stora ekonomiska konsekvenser som exempelvis förlorade pensionsförmåner och försäkringsförmånstagaraspekter.

Det bör inte heller finnas något krav på samtycke från en partner för att en person ska kunna få en ny könstillhörighet juridiskt fastställd. Om parterna har ingått ett partnerskap, kan detta omvandlas till ett äktenskap, och för det fall parterna har ingått ett äktenskap innan en fastställelse kan äktenskapet fortsätta även efter fastställelsen. Ett samtyckeskrav från en partner skulle kunna dra ut på processen för sökanden om partnern inte skulle ge sitt samtycke. Ett ingånget partnerskap eller äktenskap torde kunna liknas vid ett civilrättsligt ingånget avtal mellan två parter, där vardera parten är fri att säga upp avtalet i form av ansökan om partnerskapsskillnad eller äktenskapsskillnad.

Även utländska medborgare ska kunna beviljas en ändrad könstillhörighet

Lagen om fastställande av könstillhörighet anger att fastställelse av könstillhörighet endast får meddelas den som är svensk medborgare. Vid lagens tillkomst motiverades detta med att en i Sverige fastställd ny könstillhörighet kanske inte skulle godkännas i en utländsk medborgares hemland. Det fanns också en farhåga att Sverige skulle få många utländska medborgare som kom hit med syfte att de önskade en ändring av sin könstillhörighet. I betänkandet Ändrad könstillhörighet (SOU 2007:16) föreslogs en förändring i denna del enligt följande:

Tillstånd till ändrad könstillhörighet skall inte längre vara förbehållet endast svenska medborgare. Sådant skall kunna meddelas även utländsk medborgare som är bosatt här i landet. Bosättningsbegreppet skall därvid tolkas på samma sätt som i socialförsäkringslagen, dvs. den utländske medborgaren måste antas komma att vistas i Sverige i minst ett år framöver. Dessutom bör uppställas som villkor att en utländsk medborgare har bott i Sverige under minst ett år i direkt anslutning till beslutet om ändrad könstillhörighet. – En utländsk medborgare som får könstillhörigheten ändrad i Sverige bör ges information om att detta beslut inte automatiskt överförs till medborgarskapslandets folkbokföring och upplysningar om de konsekvenser som kan uppstå när personen skall ansöka om nytt pass. (SOU 2007:16 s. 206)

Bosättning har kommit att få en allt större betydelse jämfört med medborgarskap. Utländska medborgare med hemvist i Sverige jämställs i stort utsträckning med svenska medborgare. Utvecklingen synes vara densamma i de andra nordiska länderna (SOU 2006:2 s. 30). I betänkande SOU 2000:106 Medborgarskapskrav i svensk lagstiftning lades förslag fram till en ny lagstiftning som i princip innebar att kravet på svenskt medborgarskap skulle tas bort i några fall. Av betänkandet En reformerad grundlag (SOU 2008:125) framgår att kravet på svenskt medborgarskap avseende vissa statliga anställningar tas bort. Det finns således tendenser till att man tillmäter bosättningen jämfört med medborgarskapet alltmer betydelse. Kravet på svenskt medborgarskap för att beviljas ändrad könstillhörighet ska avskaffas. Det är dock viktigt att informera de utländska medborgare som erhåller en ny juridisk könstillhörighet att denna kanske inte kommer att godkännas juridiskt i medborgarskapslandet eller i andra länder.

Villkoren för att frysa ner könsceller ska vara samma för alla patientgrupper

Steriliseringskravet har inneburit att det i praxis har utvecklats ett förbud mot att spara könsceller för den som ansöker om fastställande av könstillhörighet. Det är en diskriminerande praxis som saknar relevans. I samband med en ny

Fel! Okänt namn på

lag om fastställelse av könstillhörighet bör det tydligt framgå att villkoren för att frysa ner könsceller ska vara samma för alla patientgrupper.

Utred lämplig lägsta åldersgräns för juridiskt ändrad könstillhörighet

Det bör utredas huruvida personer under 18 år ska kunna få sin juridiska könstillhörighet ändrad från 16 års ålder. Förutsättningar för insättande av så kallade stopphormoner samt könskonträra hormoner bör övervägas skyndsamt för att minska risken för psykisk ohälsa. En ändrad juridisk könstillhörighet kan innebära en chans för den unga att lättare kunna leva i sin önskade könsidentitet och könstillhörighet. Enligt 6 kap. 11 § föräldrabalken har vårdnadshavare en rätt och skyldighet att bestämma i frågor som rör barnets personliga angelägenheter. I takt med barnets stigande ålder och utveckling ska därvid allt större hänsyn tas till barnets synpunkter och önskemål. Det synes således handla om en balans mellan ungdomars integritet och självbestämmanderätt gentemot vårdnadshavares rätt till insyn och tillsynsansvar. Att få sin juridiska könstillhörighet ändrad är en åtgärd som är reversibel. En juridisk fastställelse av könstillhörighet som inte har föregåtts av någon könskorrigering operation är en åtgärd som är reversibel och som borde falla inom ramen för den unges beslutskompetens.

Elisabeth Rynning har i en akademisk avhandling beskrivit den unges beslutskompetens i förhållande till hälso- och sjukvårdslagen och föräldrabalken. I förhållande till hälso- och sjukvårdslagstiftningen anses att om patienten (i detta fall en underårig) befinns besitta en sådan mognad att han eller hon kan tillgodogöra sig informationen och överblicka konsekvenserna av sitt beslut, tillkommer beslutanderätten den unge ensam.² Vissa remissinstanser till Socialstyrelsens utredning påpekar dock att i vissa fall ger inte individuella mognadsbedömningar ett tillräckligt skydd för barns och ungdomars intressen, och därmed kan absoluta åldersgränser vara befogade. I de fall mognaden ska prövas individuellt så krävs en mycket noggrann bedömning.³ Frågan om ändrad åldersgräns bör alltså utredas separat och hänsyn bör tas till ett flertal aspekter, där psykosociala aspekter måste vägas mot andra eventuella ”risker”.

² Rynning, Elisabeth: Samtycke till medicinsk vård och behandling, Uppsala Universitet 1994, s 286.

³ Se till exempel remissyttrande från Juridiska fakultetsnämnden, Uppsala universitet, dnr JURFAK 2010/46.

Fel! Okänt namn på

Stockholm den 30 september 2011

Åsa Romson (MP)

Gustav Fridolin (MP)

Jabar Amin (MP)

Per Bolund (MP)

Bodil Ceballos (MP)

Tina Ehn (MP)

Gunvor G Ericson (MP)

Peter Eriksson (MP)

Ulf Holm (MP)

Annika Lillemets (MP)

Agneta Luttröpp (MP)

Lise Nordin (MP)

Mats Pertoft (MP)

Helena Leander (MP)

Stina Bergström (MP)

Agneta Börjesson (MP)

Esabelle Dingizian (MP)

Magnus Ehrencrona (MP)

Jonas Eriksson (MP)

Maria Ferm (MP)

Mehmet Kaplan (MP)

Jan Lindholm (MP)

Valter Mutt (MP)

Kew Nordqvist (MP)

Peter Rådberg (MP)